

Projekt Ørn

Årsrapport 2011

Projekt Ørn
Årsrapport 2011

Datablad

- Titel: Projekt Ørn – Årsrapport 2011
- Redaktion: Lennart Pedersen, Erik Ehmsen og Timme Nyegaard
- Udgivelsestidspunkt: Februar 2012
- Bedes citeret: Pedersen, L., E. Ehmsen & T. Nyegaard (2012): Projekt Ørn - Årsrapport 2011. Dansk Ornitologisk Forening
- Sproglig korrektur: Thomas Nordby
- Forside: Fiskeørn. Foto: John Larsen
Bagside: Fiskeørnerede. Foto: Per Ekberg Pedersen
- Udgiver og copyright: Dansk Ornitologisk Forening – BirdLife Denmark
Vesterbrogade 138-140
DK-1620 København V
Tlf. 3328 3800
E-mail: dof@dof.dk
- ISSN-nr: Trykt version: 1904-3899 Elektronisk version: 1904-3902
- Yderligere oplysninger: Lennart Pedersen
Leder af Projekt Ørn
E-mail: Lennart@pedersen.mail.dk
Tlf.: 4717 0220 / 4015 6620
- Erik Ehmsen
Artscaretaker for havørn
E-mail: erik@ehmsen.org
Tlf.: 6264 1559
- Leif Novrup
Artscaretaker for fiskeørn
E-mail: leifnovrup@pc.dk
Tlf.: 9744 8301
- Tscherning Clausen
Artscaretaker for kongeørn
E-mail: tsc.vib@mail.tele.dk
Tlf.: 9831 7354
- Timme Nyegaard
Biolog i DOF
E-mail: timme.nyegaard@dof.dk
Tlf.: 3328 3823

Eller på DOF's hjemmeside: www.dof.dk/orn

Indholdsfortegnelse

Årsberetning fra Projekt Ørn	7
Havørnen i Danmark 2011	8
Sammenfatning	8
Lokalitetsgennemgang	9
Ringmærkning af havørn i 2011	22
Kongeørnen i Danmark 2011	20
Sammenfatning	20
Lokalitetsgennemgang	20
Fiskeørnen i Danmark 2011	21
Sammenfatning	21
Lokalitetsgennemgang	21
Vintertælling af ørne 2011	23
Sammenfatning	23
Fremgangsmåde ved estimering af vinterbestanden af ørne	24
Artikel fra DOFT om forekomst og genetablering af havørn og kongeørn som danske ynglefugle	31
Referencer	33

Årsberetning fra Projekt Ørn

Af projektleder Lennart Pedersen

Den danske natur er beriget med en fortsat vækst i ørnebestanden. Antallet af havørne er vokset med et enkelt par til nu 38 par, kongeørn opretholder status quo med 2 redepar i 2011, og fiskeørnen har nu hele 3 ynglepar i Danmark.

Det er skønt, at den danske natur atter tillader plads til ørnene som ynglefugle og dermed øger biodiversiteten. Deres placering i fødekæden gør dem dog fortsat sårbare over for miljøgifte, og der er desværre igen i 2011 konstateret forgiftning af en havørn, da en ung hun i april blev fundet død ved Bovballe Skov på Sydlangeland. Den indeholdt dødelige doser af giften carbofuran, som er forbudt i alle EU-lande. Den fik giften i sig ved at spise resterne af en kat, der var omkommet af carbofuran, og ørnen har formentlig ikke været det tiltænkte offer. Det understreger dog vigtigheden af en fortsat god formidling og information omkring vores rovfugle og deres sårbarhed over for giftstoffer i naturen.

Igennem ringmærkning er det påvist for første gang, at en svensk havørn indgår i den danske ynglebestand. Vi har hidtil kun set tegn på, at vores ynglebestand er kommet fra den stærkt voksende tyske bestand, men at den nordtyske og skandinaviske bestand nu mødes i Danmark, er en spændende ny viden. Vi har efterhånden registreret en halv snes ringmærkede havørne fra Tyskland, som indgår i danske ynglepar, medens den svenske ringmærkede havørn fra Ystad er fundet i det jyske søhøjland, som det også fremgår af beretningen fra redeparret "Søhøjlandet II".

I afsnittet om ringmærkning nævnes, at en dansk ringmærket havørn har besøgt Slesvig-Holstein, i øvrigt netop det område, hvorfra flere af vores ynglefugle kommer. Tyske ringmærkede fugle indgår bl.a. i parrene ved Sorø og i Vestthy.

Vintertælling af ørne foregik under optimale vejrforhold med tilfrosne søer og farvande omkring kysterne. Det gav et flot resultat på knap 300 overvintrende havørne, men blot 4 kongeørne.

Ørnens Dag var igen et tilløbsstykke mange steder, og over 3000 gæster besøgte DOF's arrangementer landet over.

Der skal lyde en stor tak til de mange, der har gennemført arrangementer og overvågning af vores ørne året igennem. Uden jeres store engagement var det ikke muligt at gennemføre de mange aktiviteter i Projekt Ørn.

Ung havørn. Foto: John Larsen

Havørnen i Danmark 2011

Sammenfatning

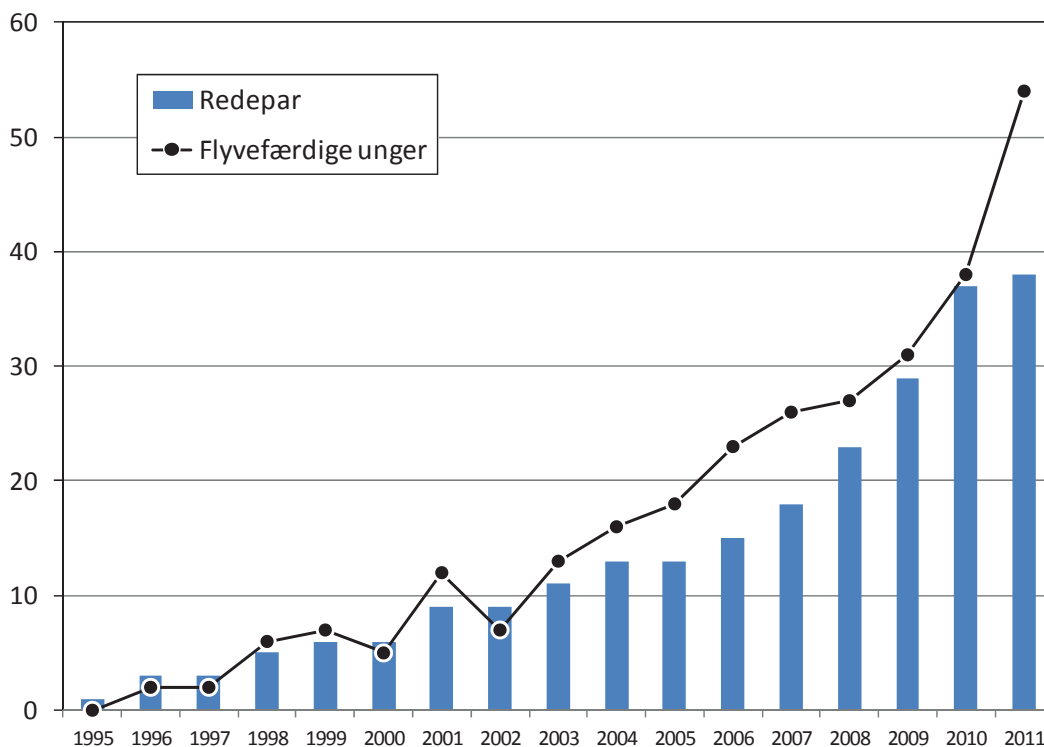
Af projektleder Lennart Pedersen og artscaretaker Erik Ehmsen

Der blev registreret tre nye par, som fordeler sig med et i Sønderjylland, et i Nordvestjylland og et på Fyn. To af redeparrene fra 2010 var ikke til stede i ynglesæsonen 2011. Det giver en landsbestand på 38 par, hvilket fortsat er en tilvækst, men måske ser vi de første tegn på en begrænsning i en ellers eksponentiel vækstrate (figur 1). Der er dog her ved redaktionens afslutning i januar 2012 klare tegn på stadig nye havørnepar under etablering.

Til gengæld ser det meget flot ud med ynglesuccesen for 2011, som med 1,42 unge pr. redepar har været en af de bedste, vi har set siden genindvandringen (figur 2). Det blev til hele 54 unger, og af de succesfulde ynglepar fik langt hovedparten to unger på vingerne (se tabel 2). Haderslevparret blev årets eneste med tre flyvefærdige unger.

Lige syd for Danmark havde Slesvig-Holsten en stagnerende bestand i 2011, medens ynglesuccesen var på højde med den danske med 1,37 unger pr. ynglepar (Jagd und Artenschutz 2011). Der er stadig fremgang i bestanden rundt omkring i Europa, bl.a. i Østrig, som er et af havørnens randområder, hvor bestanden nu tæller 14 par (Probst 2011).

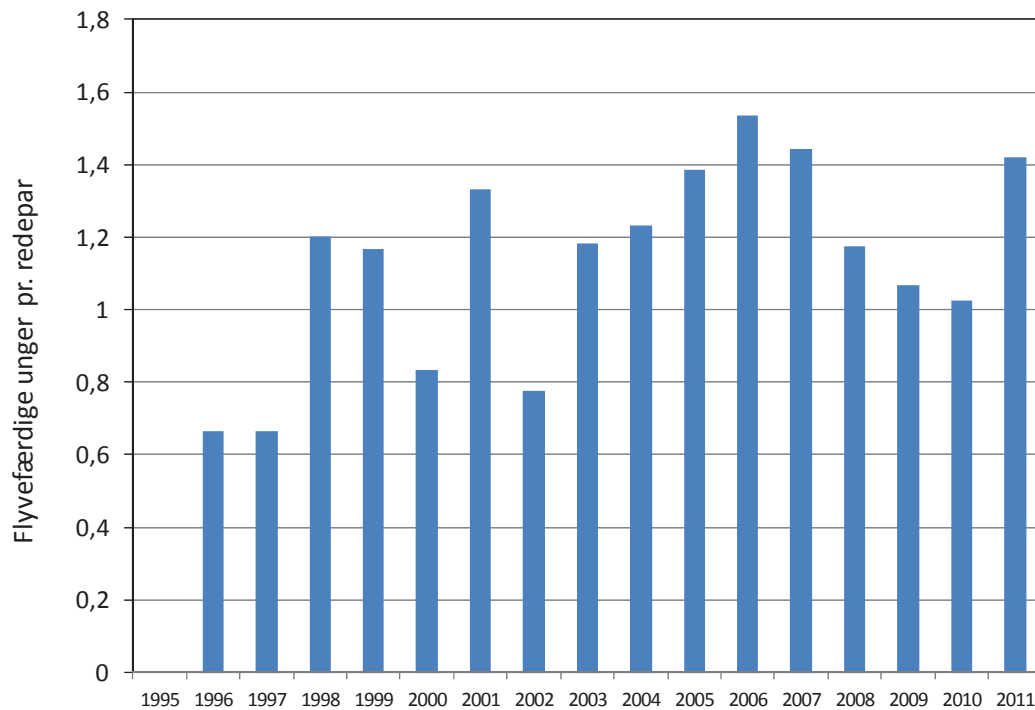
Tak til alle de mange redekoordinatorer og deres medhjælpere samt lodsejerne for et rigtig godt samarbejde!

Figur 1. Ynglepar og ungeproduktion af havørn i Danmark 1995-2011.

Tabel 1. Antal redepar af havørn i 2011 pr. kommune.

DOF-afdeling	Kommune	Redepar i 2011
København	Lejre	1
Nordsjælland	Hillerød	1
Vestsjælland	Kalundborg	2
	Ringsted	1
	Slagelse	1
	Sorø	1
Storstrøm	Faxe	1
	Guldborgsund	4
	Lolland	4
	Næstved	2
	Vordingborg	3
Fyn	Faaborg-Midtfyn	1
	Langeland	2
	Middelfart	1
	Nordfyns	2
Sønderjylland	Haderslev	3
	Sønderborg	1
	Tønder	1
	Aabenraa	1
Sydøstjylland	Kolding	1
Vestjylland	Ringkøbing-Skjern	1
Østjylland	Silkeborg	1
	Skanderborg	1
Nordvestjylland	Thisted	1
Nordjylland	Mariagerfjord	1

Figur 2. Gennemsnitlig ungeproduktion pr. havørnepar i Danmark 1995-2011.

Tabel 2. Havørnepar med rede i perioden 1995-2011 samt antallet af flyvefærdige unger. 0 indikerer rede med rugning, men uden flyvefærdige unger. Redepar, hvor der ikke er registreret æglægning er angivet med -.

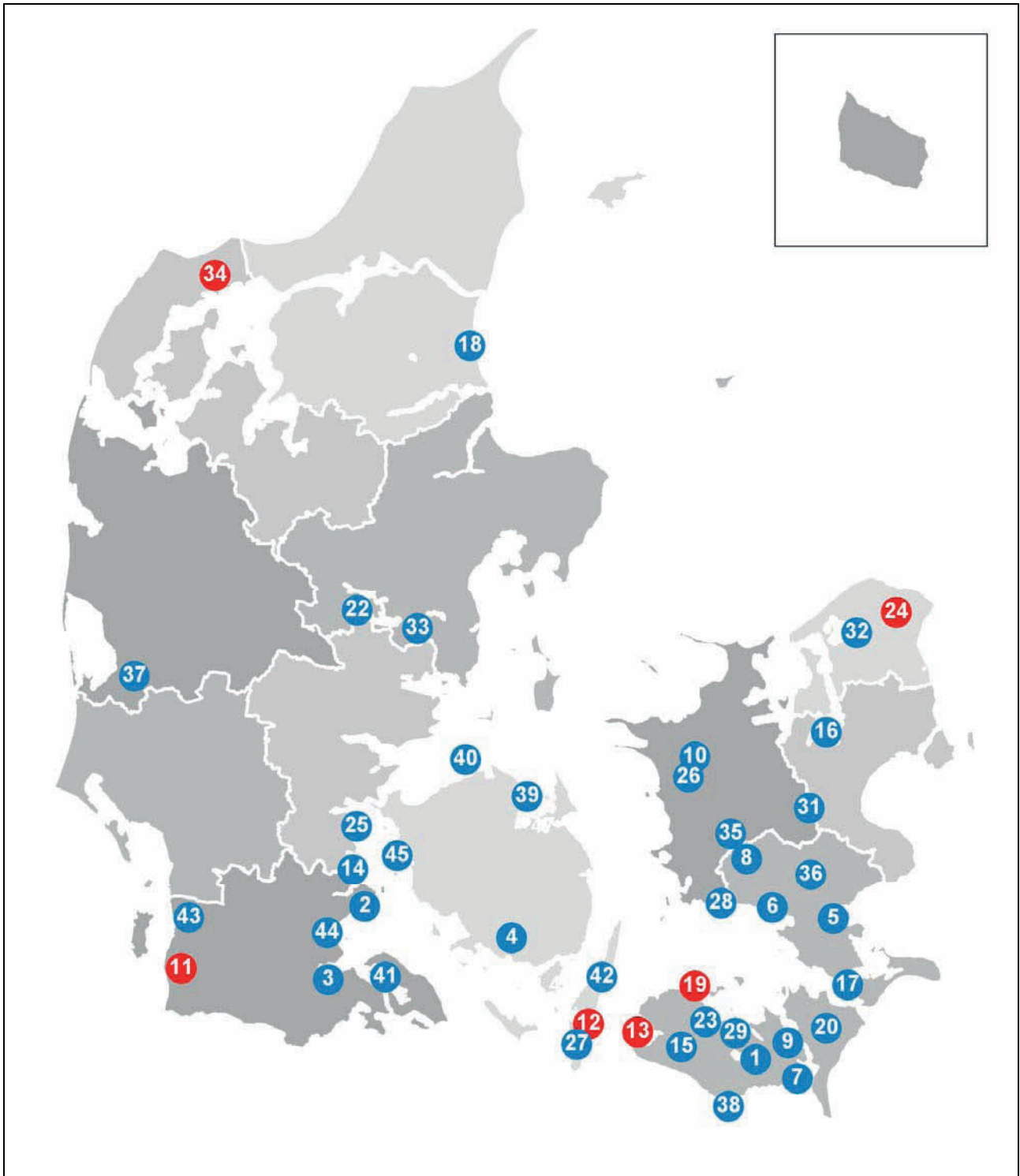
Nr.	Lokalitet	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total	
1	Maribosøerne	0	-	1	1	2	2	2	1	3	2	2	2	2	2	1	2	2	2	27
2	Bankel Sø	1	1	1	2	2	1	1	1	0	2	2	2	1	2	1	2	2	2	23
3	Hostrup Sø	1	0	0	1	1	2	1	2	2	2	2	3	2	1	1	2	0	0	23
4	Brændegård Sø			2	1	0	2	2	2	2	1	2	2	3	1	-	1	2	2	21
5	Præstø Fjord			-	1	0	2	2	0	2	2	2	3	0	2	0	0	0	1	15
6	Gavnø				-	-	-	-	0	2	2	1	2	2	0	0	1	1	1	11
7	Roden Skov					1	1	1	-	1	2	1	0	1	2	2	0	2	2	12
8	Tystrup Sø					2	-	1	2	1	2	3	3	2	2	3	2	2	2	22
9	Østlolland					1	1	1	0	0	1	0	1	2	2	1	0	2	2	11
10	Skarresø							-	0	-	0	1	2	1	2	1	1	2	2	10
11	Skast							0												0
12	Langeland I							0												0
13	Enehøje							-	0	-										0
14	Haderslev							-	0	1	0	1	1	2	1	2	2	3	3	11
15	Nakskov Fjord							2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	1	11
16	Bognæs							-	-	-	-	-	-	2	2	0	2	2	2	8
17	Tærø												0	2	2	1	2	0	0	7
18	Lille Vildmose														-	-	1	1	2	2
19	Rågård													0						0
20	Midtfalster													1	1	1	2	2	2	6
21	Sydlig Jylland													2	0					2
22	Søhøjlandet I															0	2	2	2	4
23	Knuthenlund														1	-	1 ^b	0	1	1
24	Esrum Sø															-	-			0
25	Solkær Engsø														1	2	1	2	2	6
26	Tissø														-	2	1 ^c	2	5	5
27	Langeland II														0	1	2	2	2	5
28	Ormø														1	0	1	1	3	3
29	Knuthenborg														1	3	0	2	6	6
30	Vordingborg Kommune															2	1	2	5	5
31	Haraldsted Sø															2	2	2	2	6
32	Alsønderup Enge															1	2	2	2	5

Nr.	Lokalitet	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total	
33	Søhøjlandet II															2	-	2	4	
34	Vejlerne													-						0
35	Sorø														0	0	1	1	2	2
36	Gødstrup Sø																0	2	2	2
37	Skjern Enge																2	0	2	2
38	Hyllekrog																0	2	2	2
39	Leammer																0	0	0	0
40	Æbelø																0	2	2	2
41	Als																-	2	2	2
42	Tranekær																0	0	0	0
43	Brøns																1	-	1	1
44	Genner																	1	1	1
45	Wedellsborg																	0	0	0
46	Thy																	0	0	0
	Unger ialt	0	2	2	6	7	5	12	7	13	16	18	23	26	27	31	38	54	286	
	Par med rede (Rp)	1	3	3	5	6	6	9	9	11	13	13	15	18 ^a	23 ^a	29 ^a	37	38		
	Unger pr. redepar	0	0,67	0,67	1,20	1,17	0,83	1,33	0,78	1,18	1,23	1,38	1,53	1,44	1,17	1,07	1,00	1,38		

^a Opjusteret med 1 redepar i forhold til Årsrapport 2010.

^b Opjusteret med 1 flyvefærdig unge i forhold til Årsrapport 2010.

^c Nedjusteret med 1 flyvefærdig unge i forhold til Årsrapport 2010.

Figur 3. Havørneterritorier med redefund i perioden 1995-2011, aktive reder i 2011 er vist med blå. Tallene refererer til lokalitetslisten i tabel 2. Bemærk at rede nr. 21, 30 og 46 ikke er vist.

Lokalitetsgennemgang

1. Maribosøerne, Guldborgsund Kommune

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

De senere års rede blev anvendt for 6. gang, og æglægningen fandt sted i første halvdel af marts. Rugning og ungetid forløb planmæssigt, og parret fik 2 unger på vingerne.

Inden for en bevoksning på mindre end 25 ha har ørnene nu ynglet succesfuldt i femten år i træk (i tre forskellige reder, alle i 110-125 årige bøge) og fået i alt 27 unger på vingerne.

2. Bankel Sø, Haderslev Kommune

Af redekoordinator Klaus Dichmann

Lodsejeren har berettet, at der var 2 unger i reden, så alt går sin vante gode gang.

3. Hostrup Sø, Aabenraa Kommune

Af redekoordinator Jesper Tofft

I første del af ynglesæsonen forløb alt som det plejer; der blev ruget i marts i den gamle rede, som har været benyttet årligt siden 2000. Der blev set fodring af to unger i april før løvspring. Men derefter er noget gået galt, for senere på sommeren var reden tom.

Vi regner med, at ungerne er gået til på et ret tidligt tidspunkt. En mulig forklaring kunne være, at den ene forældrefugl er død, allerede medens ungerne var helt små, idet der ikke siden medio april er set mere end én gammel fugl ad gangen. Det er første gang siden 1997, at der ikke er ynglesucces hos parret.

4. Brændegård Sø, Faaborg-Midtfyn Kommune

Af redekoordinator Gunnar Jørgensen

Parret ved Brændegård Sø fik dette år 2 unger på vingerne. Rugningen er påbegyndt i starten af marts måned, og der er blevet lagt 3 æg, hvilket kunne tyde på gode betingelser for ørnene. Desværre er 1 unge død i slutningen af maj måned – antagelig som følge af kulde i forbindelse med et tordenskyll. Begge overlevende unger er hunner. Ungerne blev første gang set flyvende d. 10/7, hvorefter de løbende har afsøgt større dele af området og derved også fået forøget flyvefærdighederne.

5. Præstø Fjord, Vordingborg Kommune

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

I de to foregående sæsoner har parret ved Even Sø trods påbegyndt rugning ikke haft ynglesucces. I 2011 byggede ørnene en ny rede ved søen, og det blev aftalt med godset, at man tog de fornødne hensyn til ørnernes trivsel ved den nye rede. Ynglesæsonen forløb planmæssigt, og parret fik 1 unge på vingerne.

6. Gavnø, Næstved Kommune

Af redekoordinator John Bang Jørgensen

Ørneparret på Gavnø havde succes med at få en unge på vingerne ligesom sidste år. Jeg var på redbesøg i juni måned, og der så ungen stor og velnæret ud. Jeg har ikke selv set så meget til den efter udflyvning, da jeg ikke har været så aktiv med kikkerten, men skytten på Gavnø fortæller, at han har set den næsten dagligt i en lang periode. Den har også været et smut forbi her ved min bopæl.

7. Roden Skov, Guldborgsund Kommune

Af redekoordinator Hans Erik Jørgensen

Den rede, som ørnene har benyttet siden 2003, blev anvendt igen i år. Reden, som er placeret i toppen af en delvis vissen bøg, er efterhånden af enorme dimensioner (mere end 3 meter høj). Efter sidste års fejlslagne yngleforsøg lykkedes det igen parret at få succes, idet der kom 2 unger på vingerne. Som det næsten er tradition, var parret tilsyneladende en uges tid tidligere med æglægningen end de øvrige par på Østlolland. Parrets han var sandsynligvis udskiftet i forhold til tidligere.

8. Tystrup Sø, Næstved Kommune

Af redekoordinator Lene Smith

Tystrupparret har igen valgt at flytte. Reden er nu anlagt i en skov, hvor der er meget lidt færdsel, og derfor er der ingen adgangs begrænsninger. Parret fik 2 unger på vingerne, så selv om parret flere gange har valgt at flytte, er det stadig et af de mest succesfulde par målt på antal unger pr. forsøg! Den ene unge blev dog fundet ilde tilredt og med brækket vinge, hvorefter den blev aflivet. Den anden ungfugl blev efterfølgende set i området sammen med forældrefuglene.

9. Østlolland, Guldborgsund Kommune

Af redekoordinator Lars Malmberg

Parret på Østlolland yngede i den nye rede, som de byggede sidste år. Hunnen konstateredes rugende den 5/3, og hele rugeperioden forløb fint, selvom der var både forstyrrelser med hundetræning på marken ved siden af og personer, som afsøgte marken op til reden med metaldetektorer. Jeg tror ikke, at nogen af dem opdagede reden, selvom den inden løvspring er ret synlig fra marken.

Den 13/4 konstateredes det, at hunnen lå højt i reden - et synligt tegn på, at der var unger i reden. I starten af maj var ungerne så store, at jeg kunne se, at der var to i reden. Efter vurdering af det nye træ, orientering af ejer og indhentet tilladelse var der grønt lys til ringmærkning af ungerne. Den 1/6 blev den ene unge ringmærket. Hele juni og juli var de aktive i og ved reden. Sidste gang jeg så begge unge ørne var 6/8, hvor de sad sammen med forældrene i et gammelt egetræ i skovbrynet.

10. Skarresø, Kalundborg Kommune

Af redekoordinator Jette Reeh

Det var tredje ynglesæson for havørneparret ved Skarresø med den nye hun, og efter to sæsoner med én udfløjet unge er der denne sæson to udfløjne unger. Rugningen blev påbegyndt i uge 11, og alt forløb derefter planmæssigt.

På et tidspunkt blev en kano observeret inden for det område af søen, hvor færdsel ikke er tilladt. En henvendelse til en institution i området, som bruger søen til kanosejlads, medførte, at man fremover vælger at henlægge sejladserne til andet farvand. En henvendelse til Holbæk Kommune om forstyrrelsen medførte, at der hurtigt blev opsat et oplysningskilt et sted på søbredden, som er oplagt at bruge til kanoudsætning.

14. Haderslev, Haderslev Kommune

Af redekoordinator Helle Regitze Boesen

Havørneparret opholder sig i vinterperioden i eller tæt ved redeskoven. Allerede i januar observerede jeg en sen eftermiddag begge fugle rastende i et træ mod fjorden. I februar var parret ved redetræet, og ikke overraskende var hunnen på plads på reden i begyndelsen af marts. Alt ånder fred og ro derude: ingen bevæger sig ind i skoven, og i øvrigt kan reden ikke ses fra fjorden, da løvet dækker fuldstændig. Jeg valgte derfor at vente med at gå ind, til jeg kunne være helt sikker på at kunne aflæse antallet af unger. Stor var min overraskelse og glæde, da jeg kunne tælle 3 store, velvoksne unger! Midt i juli kunne jeg komme ret tæt på 2 af de udfløjne unger, mens en af de voksne var oppe og nuppe en karpe i dammen ved Nygård.

Nær redetræet er der en åben plads med to træstubbe, hvor der er blevet fortæret blishøns og fisk.

15. Nakskov Fjord, Lolland Kommune

Af redekoordinator Ole Friis Larsen

Parret fortsætter ufortrødent med at sende en eller flere unger på vingerne hvert år. I år blev der ved et besøg i maj set en enkelt næsten udvokset unge på reden, og det er formentlig årets resultat. Parret har brugt den samme rede, siden redestedet blev fundet, men bygger hvert år på reden, som nu er et godt stykke over to meter høj. Det bliver således stadigt vanskeligere at se, hvad der foregår i reden, som i forvejen er svær at observere efter løvspring, fordi den ligger inde i en høj, gammel bølgebevoksning. Vi aflægger derfor også kun ganske få besøg på redestedet i løbet af en ynglesæson.

Samarbejdet med skovejeren har gennem årene været meget fint. Der har fra starten ikke været nogen som helst foranstaltninger til afspærring eller lignende omkring redestedet, som ligger tæt på beboelse i en lille, offentlig tilgængelig, men ikke særlig besøgt skov.

16. Bognæs, Lejre Kommune

Af redekoordinator Bent Bardtrum

Igen i år er der fløjet 2 unger fra reden. Ørnene fører en meget diskret tilværelse, og først efter at ungerne har forladt reden, bliver de lidt mere synlige.

Veddelev er igen blevet et egnet observationssted, idet såvel unger som voksne ynder at sidde i udgåede træer i skarvkolonien på Askehoved.

17. Tærø, Vordingborg Kommune

Af redekoordinator Jens Dithmarsen

En vinter og især januar/februar med kraftige vinde gjorde det svært for havørnen på Tærø. Reden blev raseret et par gange som følge af kraftig blæst, men alligevel lykkedes det hver gang at få reden genopbygget, dog stadig i det samme fyrretræ, hvorfra reden med 2 unger styrtede ned i 2010. Der blev set parring først i marts. Vi forventede, at rugningen som de foregående år blev påbegyndt kort efter. Men noget gik galt, og trods talrige iagttagelser af parret på reden i det meste af marts måned blev det ikke til mere. Havørneparret forblev omkring reden til langt ind i april, og ofte sås den ene unge fra 2010 med en beskadiget vinge, på besøg.

18. Lille Vildmose, Mariagerfjord Kommune

Af redekoordinator Tscherning Clausen

Havørneparret i Tofte Skov overraskede ved igen at bygge endnu en ny rede. Efter flere resultatløse besøg ved sidste års redeområde, blev den nye rede fundet den 14. april. Også denne rede er bygget i en rødgran. Redestedet blev derefter først besøgt igen 29. maj, hvor vi kunne konstatere, at der var en unge i reden. Herefter var der regelmæssige kontrolbesøg indtil ultimo juni. Den 23. juni var ungen fortsat på reden, men 30. juni så vi den hverken på reden eller i de nærmeststående træer.

Den 17. juli sås ungen for første gang flyvende ved Tofte Sø, hvor den i august stadig kunne ses ved skarvkolonien, som regel sammen med den ene af eller begge de voksne ørne.

20. Midtfalster, Guldborgsund Kommune

Af redekoordinator Bente Larsen

Glæden var stor, da man den 6. februar kunne se 2 havørne i færd med at renovere den samme rede, de har benyttet gennem flere år.

Uanset den kolde vinter lå ørnen dybt i reden den 19. februar, sandsynligvis allerede i gang med at ruge, og 2 ca. 10 dage gamle unger blev set fodret i reden den 10. april.

I løbet af yngleperioden er der igen i år blevet fældet en nåleskov, som strækker sig indtil 100 meter fra redetræet. Ørneparret lod sig tilsyneladende ikke påvirke, men fuglene passede deres, mens de store maskiner arbejdede i flere uger så tæt på reden.

Det har været vanskeligt at følge ørneungernes opvækst, da bøgen allerede var fuldt udsprungen den 30. april, og løvet dækkede reden meget tæt. Lidt vind i trætoppene gav enkelte glimt af reden med unger, og den 13. juni kunne man se ungerne spise selv, og se hvordan de kastede fjer fra byttet til side, og hvordan de bevægede sig ud på grenene i redetræet. Den 9. juli var der allerede helt stille i skoven, ungerne var ikke at se eller høre, men de er dog senere observeret flyvende over redeskoven.

22. Søhøjlandet I, Silkeborg Kommune

Af redekoordinator Bo Ryge Sørensen

Havørneparret, der er identisk med sidste års ynglepar, har igen i år ynglet med succes og fik atter 2 unger på vingerne.

Som det var tilfældet sidste år, blev der i samarbejde med skovejeren og de kommunale myndigheder oprettet en færdselsfri beskyttelseszone omkring reden. Beskyttelseszonen blev afmærket med officielle

skilte, som tydeligt gjorde opmærksom på adgangsforbuddet og baggrunden herfor. Derudover blev der iværksat en løbende overvågning af reden m.h.p. at følge udviklingen. Alt tyder på, at beskyttelseszonen og skiltningen er blevet respekteret.

Den 10. juli kl. 14.40 sås den ene af ungerne, formentlig den ældste af de to, på sin første flyvetur. Ungen dukkede frem fra skoven siddende på den nederste del af en gren, der ragede ud fra skovbrynet. Herfra arbejdede den sig ved hjælp af baskende vinger langsomt op ad grenen, indtil den nåede den øverste del af denne. Her sad den lidt og sundede sig. Kl. 14.52 lettede den og gled langs skovbrynet mod øst, hvor den – efter en kort flyvetur – forsvandt ind bag skovbrynet. Den første af ungerne var luftbåren. Hvornår den anden unge blev luftbåren vides ikke. Men begge unger blev efterfølgende set sammen i området, hvor forældrefuglene fortsat fodrede dem.

23. Knuthenlund, Lolland Kommune

Af redekoordinator Ulla Brandt

Parret startede rugningen midt i februar, og alt gik planmæssigt, men da den stadig lå helt stille og "rugede" sidst i april, var jeg klar over, at der var noget galt. Lodsejeren fortalte, at de havde måttet sætte hegn op på et område meget tæt på reden pga. nogle regler om, at dyrene skulle ud inden en bestemt dato. Denne opsætning havde taget 2-3 dage, og hvis ørnene så har forladt reden i længere tid, er der jo en god grund til, at deres æg ikke er klækket.

Jeg håbede ringmærkerne havde haft tid til et besøg i reden, for at få bekræftet min teori, men de nåede det desværre ikke.

Nu er der kun at håbe, at ørnene har tålmodighed til at prøve igen i 2012.

24. Esrum Sø, Helsingør Kommune

Af redekoordinator Per Ekberg Pedersen

Parret ved Esrum Sø er væk. De forsvandt omkring 1. marts. En voksen hun er dog set den 28. april ved den sydlige del af Esrum Sø, men ellers er der ingen observationer fra området.

25. Solkær Engsø, Kolding Kommune

Af redekoordinator Kurt Storgaard.

Som sædvanlig har parret opholdt sig i og omkring området syd for Kolding hele året. Parret gik i gang med at yngle til normal tid, så der primo juli igen var to flyvefærdige unger i reden. De blev begge ringmærket.

Det eneste unormale var en "næsten"-ulykke. En af de lokale så hannen flakse rundt på en mark. Han kontaktede Jan Fyhn, og de to fandt ud af, at fuglen sad fast i noget nylongarn på marken. De fik den viklet ud og sendt ud i verden igen – godt klaret!

26. Tissø, Kalundborg Kommune

Af redekoordinator Connie Klit

Reden ved Tissø, der blev anlagt i 2008, viser sig at være et godt sted at yngle; i hvert fald har den nu tre år i træk produceret havørneunger, og i 2011 blev det endda til hele to unger.

De to bedste oplevelser indtil nu er nok, da en af de voksne fløj lavt over marken langs søen, og i det øjeblik, den skulle flyve ind i skoven, lagde den vingerne lodret i luften, sådan at den ene vingespids næsten rørte jorden... Fantastisk syn, for der kunne man jo tydeligt se, hvilket enormt vingefang de har. Samme dag så jeg 2 havørne som fløj sammen langt ude til venstre for mig over kirken, og de svævede en tid der. De fløj utroligt lavt, og da de fløj over marken langs med Sæbyvejen forsvandt den ene bag bakken, mens den anden fløj op til skoven og satte sig i et udgået træ med front mod mig. Da den havde siddet der nogen tid og kigget rundt, slog den vingerne ud, og jeg tænkte, den ville lette, men det gjorde den ikke. Den sad med kun overarmene løftet ud fra kroppen og sad ellers og var opmærksom på omgivelserne. Da der var gået en lille times tid med det, gik jeg igen.

27. Langeland II, Langeland Kommune

Af redekoordinator Nis Rattenborg

Det gamle ynglepar indfandt sig, trods den hårde vinter, ved reden allerede ultimo december og lagde æg primo marts. Der sås ingen tegn på forstyrrelser i rugeperioden og før udflyvning.

De to unger blev forsøgt ringmærket, men det viste sig at være umuligt at komme op til reden, fordi der ikke var grene, der kunne bære ringmærkeren.

I udflyvningsperioden opholdt ungerne sig nær reden og var meget aktive. Her blev det opdaget, at en af ungerne havde huller i vingerne, formentlig som følge af beskydning, men en fjersygdom kan dog ikke udelukkes. Sagen blev anmeldt til Fyns Politi, men så vidt vi ved ikke efterforsket. Efterfølgende har vi mod sædvane ikke set familien ret meget i lokalområdet.

Langeland 1. juli 2011. Ung havørn med huller i vingerne, et mønster der giver kraftige associationer til billeder af anskudte rovfugle fra Malta. Foto: Nis Rattenborg.

28. Ormø, Slagelse Kommune

Af redekoordinator Mette Lauritsen

Ørnene havde også i år ynglesucces. Det blev til 1 flyvefærdig unge.

De 2 voksne havørne holdt til omkring Ormø hele vinteren. Desuden har en del yngre fugle holdt til i området i løbet af vinteren. Op til 9 individer er blevet observeret i området på en enkelt dag. Den 6. februar blev ørneparret set parre sig, og i løbet af medio februar arbejdede de sammen på at udbygge reden.

Midt i marts begyndte ørnene at ruge. 1. maj var hunnen meget aktiv i reden. Hun bevægede sig rundt og pillede og nussede nede i reden. Den 21. maj kunne det endelig bekræftes, at der var en unge i reden, og i den efterfølgende periode sås ungen bl.a. spise en blishøne, som var blevet hjembragt af forældrefuglene, ligesom den flittigt øvede sig i at hoppe og baske med vingerne.

8. juli forlod ungen reden og har siden strejft rundt i området.

29. Knuthenborg, Lolland Kommune

Af redekoordinator Uffe B. Nielsen

Den 6. marts konstaterede jeg, at parret havde bygget en ny rede i en gammel bølgebevoksning ud mod kysten, kun 200 m fra reden i douglasgranen fra 2010. Den 8. marts varslede de to voksne fugle ivrigt ved reden, og jeg var forbi godskontoret samme dag og informerede om reden. Jeg havde også konstateret, at der i området var stor aktivitet af "selvskovere". Deres arbejde, især koncentreret i weekender, gjorde, at parret opgav den nye rede igen. Den 12. april, hvor parret var definitivt væk fra området, konstaterede jeg, at selvskoverne havde kørt og arbejdet næsten helt henne under redetræet.

Jeg opdagede også samme dag, at parret, som held i uheld, var blevet forstyrret på et tidspunkt, hvor de havde kunnet nå at flytte tilbage til den gamle rede senest brugt i 2009 i skovens vestlige del, og at

hunnen nu lå her og rugede. Det var på alle måder et bedre redevalg, da der her var mere ro omkring redetræet, også selvom nåletræsbeplantningen syd for blev fældet i løbet af yngleperioden.

Efter at have sikret mig at hunnen fortsat rugede på reden, besøgte jeg først reden igen den 1. maj, hvor der sås en gammel fugl i reden, og derefter den 9. juni, hvor jeg konstaterede to unger i reden. Den 22. juni besøgte jeg reden sidste gang, hvor to næsten flyvefærdige unger stod på reden.

30. Vordingborg Kommune

Af redekoordinator Bjarne Hemmingsen

Parret har i år sendt 2 unger på vingerne. Yngleforløbet har været normalt med formodet æglægning medio marts. Der har været en del skovning i nærheden af redeområdet, men lodsejeren har sørget for, at det foregik tidligt på vinteren, så der var ro i god tid inden æglægning.

De to unger har tilsyneladende meget forskellig adfærd. Den ene kommer vidt omkring, medens den anden holder sig i redeområdet. Ved godt samarbejde med lodsejeren og dennes udstrakte hensyntagen til havørnene, er det 3. år i træk, der kommer unger på vingerne uden nogen former for adgangsregulering i skoven.

31. Haraldsted Sø, Ringsted Kommune

Af Eilif Byrnak, biolog i Ringsted Kommune

Havørneparret ved Humleore fik for tredje år i træk 2 unger på vingerne. Der har ikke været problemer med forstyrrelser, selvom reden ligger tæt på en skovvej. Der er mange besøgende i Humleore Skov, men de respekterer tilsyneladende, at en lille del af skoven er lukket og reserveret til ørnene.

Vi har fået større indsigt i ørnehunnens historie, idet den er ringmærket. Hun er mærket som unge i en rede på øen i Großen Plöner See i Schleswig-Holstein den 19. maj 2003. Godt klaret, at hun allerede har fået 6 unger på vingerne.

32. Alsønderup Enge (Nejede Vesterskov), Hillerød Kommune

Af redekoordinator Jens Lykkebo

Ungerne fra 2010 og begge de voksne fugle ses i såvel skoven som i området omkring hele efteråret og vinteren 2010-11.

De voksne ørne ses parre sig flere gange i starten af marts. Da rugningen påbegyndes omkring 25.-27. marts, er en af ungerne fra sidste år svært utilfreds med den nye situation. Hunnen ligger en dag og skriger fra reden, fordi en af ungerne sidder i et træ tæt på redetræet. Reden overlever mirakuløst en storm d. 8. april. Afspærringerne af de lukkede skovveje bliver smidt til side et par gange. Men alt går alligevel godt, og første fodring ses d. 29. april. To unger ses d. 6. maj. Begge forældre deltager i fodringen. 20. maj sidder hunnen på en gren lige over reden, da en rød glente slår ned over reden. Hurtigt er hun på plads og dækker ungerne, da glenten angriber flere gange. Måske er den ude efter de føderester, som ligger på redekanten? Der fodres hovedsageligt med brasner, der fanges i Arresø. Da ungerne er blevet store, fodres de bl.a. også med grågåse(!).

Den 16. juli ses den første unge flyve fra reden. Få dage efter er begge unger i luften, men de holder længe til i området omkring reden. Igennem hele august har såvel de voksne fugle som begge unger vist sig rigtig meget, og de er ofte set af folk fra fugletårnet.

Desværre har ikke alle ørneinteresserede besøgende respekteret adgangsbeholdningen, hvilket er blevet påtalt. Samarbejdet med den lokale skovfoged/Naturstyrelsen er forløbet fint.

33. Søhøjlandet II, Skanderborg Kommune

Af redekoordinator Jørgen Ballegaard

I januar overtog jeg redekoordinatorhvervet fra Leif Novrup. Alle mine besøg i redeområdet er aftalt på forhånd med skovejeren. Følgende uddrag fra dagbogen er dels skovejeren og mine egne iagttagelser:
28/2: Den gamle rede er vel udbygget med friske fyrregrene, og enkelte rugedun kunne ses.

21/3: Voksen havørn ligger på reden.

19/4: En voksen fugl letter fra redekanten. Derefter et kort glimt af en unges hoved over redekanten.

27/4: To ret store unger alene i reden. De havde en lys, grå dundragt. Der var godt med stænk ud over redekanten.

24/5: Forældrefuglene mader ungerne med pelsklædt bytte (hare?). Ungerne er store og fuldfjerede. Dette giver anledning til at anslå æglægning til ca. 1 marts og klækning ca. 10. april. Den ene mage var farveringmærket, og det viser sig, at den er mærket ved Ystad i 2004. Vi mangler endnu en sikker kønsbestemmelse.

30/6: Ungerne er fløjet fra reden. Senere på dagen ses den ene på reden, medens den anden høres skrig fra skoven.

10/7: Begge unger ses inde i skoven.

35. Sorø, Sorø Kommune

Af redekoordinator Lene Smith

Vi har af en af de lokale ornitologer fået oplyst, at parret har været i stand til at få en unge på vingerne. Det bliver spændende at se hvor mange par, der kan være i Vestsjælland!

36. Gødstrup Sø, Faxe Kommune

Af redekoordinator Bo Tureby

Efter at have afbrudt yngleforsøget i 2010 lykkedes det i 2011 at få udruget 2 unger.

Den ringmærkede han er fra 2006 - mærket ved Slien i Nordtyskland - og altså 5 år gammel. Hunnen estimeres til at være et år ældre.

Ørnene byggede videre på sidste års rede, og den 20. marts lagde hunnen sig.

29/4 kunne det konstateres, at hunnen lå højt på reden, og hendes opførsel tydede klart på, at der var kommet unge(r).

20/5 sås for første gang 2 hoveder stikke op over redekanten, og de to unger blev store og sås på reden frem til midten af juli.

12/3 var der to brændesankere, som mente, at de skulle save brænde mindre end 100 meter fra reden, men jeg fik dem på andre tanker. Ved en enkelt lejlighed har der været nedtrådt græs inde i området hen mod redetræet, men intet tyder på, at det har generet ørnene væsentligt. Reden ligger mindre end 100 meter fra to skovveje, som ikke er spærret af, men det ser ud til, at ørnene har accepteret den menneskelige trafik, som dermed ikke har haft negativ indflydelse på deres ynglesucces.

37. Skjern Enge, Ringkøbing-Skjern Kommune

Af redekoordinator Erik Mørk

Primo november 2010 begyndte havørnene at bygge videre på den rede, som de påbegyndte sidst på året i 2009. Lige før nytår var reden næsten færdigbygget, men nytårsnat blæste hele reden ned. Allerede en lille uges tid efter, var ørnene i gang med at bygge en ny rede i det samme fyrretræ. Den nye rede, der var knap så høj som den første rede, stod færdig i begyndelsen af marts måned. Fra d. 13. marts blev der kun set én af de voksne fugle ad gangen i Skjern Enge, hvilket jeg tolkede som et tegn på, at den anden fugl var i gang med at ruge.

Efter et meget kraftigt blæsevejr her i det vestjyske primo uge 15 aflagde jeg reden et besøg for at kontrollere, om alt stod vel til. Jeg måtte desværre konstatere, at næsten hele reden var blæst ned, og at der ved siden af den nedfaldne rede lå resterne af to knuste æg. Indtil dato (19. august 2011) er begge de voksne ørne regelmæssigt blevet set fouragerende og siddende sammen i Skjern Enge, så jeg tror, at ørnene stadig føler området så attraktivt, at de igen vil yngle her i 2012.

38. Hyllekrog, Lolland Kommune

Af redekoordinator Uffe B. Nielsen

Parret i Saksfjed Inddæmning kom i gang, efter at reden fra 2010 var faldet ned (en af de nærtstående popler var væltet over i redetræet, og det havde revet reden ned). Den 27. februar havde de bygget en ny rede tæt på den gamle og muligvis i den samme poppel som i 2010. Den 19. april var jeg inde ved reden og konstaterede, at hunnen lå og rugede eller havde en unge i reden; det kunne jeg ikke afgøre. Samme dag så jeg også, at hannen kom med føde.

Den 10. juni kontrollerede jeg reden og konstaterede, at der var mindst én unge i reden. Den 22. juni besøgte jeg igen reden, og det viste sig, at der var to unger i reden. Reden virkede i øvrigt noget faldefærdig, den så ud til at kunne dratte ned, hvad øjeblik det skulle være, men ungerne var store, så de skulle nok klare sig. Den ene unge sad nærmest på en af træets grene ved siden af reden.

39. Leammer, Nordfyns Kommune

Af redekoordinator Anders Vedel

Efter forgiftningen af den voksne hun og den næsten flyvefærdige unge i 2010 er hannen uden mage frem til november 2010, hvor en ny hun kommer til territoriet. Hunnen forsvinder dog igen sidst på året, hvorefter en 2-3K-fugl ses med hannen ved reden. Kun 14 dage før ynglestart vender den udfarvede hun tilbage, og 3K-fuglen forsvinder.

Rugning påbegyndes 19. marts, men midt i rugeperioden forsvinder hannen. Den ses sidste gang ved reden 3. april. Hunnen fortsætter rugningen og forlader stort set ikke reden. Den 27. april er der formentlig klækket unger, men hunnen kan ikke forlade reden pga. aggressive krager, der tvinger den tilbage til reden. Den 29. april lykkes det, efter adskillige forsøg, den voksne fugl ubemærket at forlade reden, og der gøres fordringsforsøg med en blichøne efter et hurtigt fourageringstogt. Der tages dog ikke mod byttet i reden, og ungerne er formentlig døde af sult. Den 1. maj forlades reden helt. En afsøgning af øen 1. maj giver ikke svar på, hvad der skete med hannen.

Der er i 2011 oprettet en beskyttelseszone omkring øen med adgangsforbud i havørnens yngletid.

40. Æbelø, Nordfyns Kommune

Af redekoordinator Jens Bækkelund

Efter at ørnene opgav yngleforsøget i 2010, hvor reden var placeret i toppen af en skovfyr, er de i år flyttet til en rede placeret 22 m oppe i en godt hundredårig bøg. Træet står ca. 250 m fra nærmeste sti, og efter løvspring kan reden ikke ses fra stien. Da man ikke må gå uden for veje og stier, har vi valgt ikke at spærre området af, men der er opsat informationstavler en del steder langs vejen, og det har tilsyneladende bevirket, at de har haft ro til at gennemføre yngleaktiviteten. Der blev udruget to unger, som fløj af reden ret sent.

41. Als, Sønderborg Kommune

Af redekoordinator Kaj Abildgaard

På Als var vi begejstrede, da vi så, at et ørnepar sidste år havde bygget rede. Redestedet var dog ret dårligt valgt. Det lå kun 20 m fra en skovvej, hvor mange udflugtsgæster om foråret nyder deres kaffe med mere. Af en eller andet grund kiksede ørnene da også med ynglen.

I år gjorde ørnene igen et forsøg med redebygning. Denne gang noget længere inde i skoven. Alligevel var reden ret synlig, indtil der kom blade på træerne. Trods en del træfældning og anden aktivitet nær reden, blev rugningen gennemført. Jeg mener, at der skulle være kommet 2 unger ud af det. Midt i august dukkede de voksne ørne op med 1 velvoksen unge ved deres spisekammer, en sø med en stor skarvkoloni. Et resultat, som vi dog også er stolte af.

42. Tranekær, Langeland Kommune

Af redekoordinator Claus Dalskov

Aktivitet omkring redeområdet i februar-april. Den ene ørn sås jævnligt siddende i en stor gran i udkanten af skoven. Ligeledes sås der næsten dagligt en ørn i Botofte Skovmose, hvor den fangede blichøns. Flere gange blev den set flyvende med en blichøne i fangerne mod redeområdet.

25. april besøgte skoven med ejeren og Ole Goldschmidt. Vi kunne konstatere, at der var bygget en ny rede i en stor douglasgran. Flot rede med godt armtykke grene som underlag og med en fin fri indflyvning. Der var ingen ørne i reden og heller ingen i området i øvrigt. Ingen tegn på unger.

Fra maj og frem næsten ingen obs af de voksne fugle, hverken ved Botofte Skovmose eller i Tranekærområdet. Dog sås 2 adulte ørne i slagsmål i juni i luftrummet over Strandby vest for Tranekær. Enkelte immature ørne sås af og til, senest 4. september, hvor 1 trak over byen mod øst.

43. Brøns, Tønder Kommune

Af artskoordinator Erik Ehmsen

Der blev i 2010 produceret en flyvefærdig unge i området, men reden kunne ikke findes. Det var derfor ikke muligt at indføre en beskyttelseszone, og dermed heller ikke muligt at stoppe en planlagt større afdrift i området. Ørnene fortrak derfor fra området, og det vides ikke, om de har forsøgt sig andre steder.

Da der altid opholder sig ørne i forskellige aldre i marsken, hvor der jo også yngler et par lige syd for grænsen, er det svært at finde ud af, hvor ikke-ringmærkede fugle kommer fra.

44. Genner, Haderslev Kommune

Af redekoordinator Lene Rasmussen

December 2009 var første gang, jeg observerede havørnen ved Hopsø. Dette var startskuddet på mange fantastiske iagttagelser. Ved Slivsø blev der gjort rigtig mange iagttagelser, ikke kun af én men af to havørne. Ville de mon danne par og yngle her? Slivsø og Hopsø er 2 vigtige foderpladser for havørnene, med masser af grågæs i Slivsø og til dels også i Hopsø, og masser af skarver i Hopsø. Begge dele er lækkerbiskner sammen med blishønsene, som de ofte snapper ved Kalvø, hvor der også fourageres.

I starten af 2011 har kurmageriet rigtig taget fart. I februar lokaliseres reden; ørnene er stadig i gang med at bygge. Ejeren af skovstykket har dog observeret reden under opførelse allerede i november, dog uden at melde det til nogen.

Den 20. marts konstaterede vi, at der var "ørn på reden". Den 14. juni konstaterede jeg, at der var én unge i reden. Fantastisk. Sidst i juli havde ungen forladt reden. Den befandt sig i området omkring reden og kaldte på forældrene.

Den 15. august var ungen på besøg ved Hopsø, siddende i et træ med ryggen til "spisekammeret" ventende på at tørre efter en regnfuld dag. Den 20. august var den sammen med hannen siddende ved Hopsø tiggende om mad. Hannen sad blot ventende. Til sidst blev det ungen for meget. Den nærmest angreb hannen, som så lettede - det samme gjorde ungen.

Hannen er ringmærket, en på hvert ben. Og det ser ud til, at han har haft en sender monteret på ryggen. Så nogen må vide, hvor han kommer fra.

45. Wedellsborg, Middelfart Kommune

Af artskoordinator Erik Ehmsen

Fra flere sider fik vi informationer om et par, der opførte sig yngleparate på Vestfyn. Jeg kontaktede derfor godset og fik at vide, at der var bygget en rede i år, men at ørnene ikke havde ynglet. Vi ved ikke om de forsøgte at yngle, men de gennemførte i hvert fald ikke med held.

46. Thy, Thisted Kommune

Af artskoordinator Erik Ehmsen

I foråret blev der tilfældigt fundet en havørnerede i Thy. Efter aftale med den stedlige jagtkonsulent blev området ikke afspærret, da fuglene ikke så ud til at ville yngle det år. Men forskellige tiltag er gjort for at give ørnene fred til næste ynglesæson.

Det viser sig, at den ene af fuglene er ringmærket, og ørnefolkene fra Slesvig-Holsten har oplyst, at det drejer sig om en fugl, der er ringmærket af dem i en rede den 19. maj 2003 på øen Alswarder i Großen Plöner See. Det viser sig endvidere, at den har ringnummer lige før den fugl, som er nævnt for Sorø-parret, men de er ikke søskende.

Ringmærkning af havørn i 2011

Af Lars U. Rasmussen, Kim Skelmosen & Claus M. L. Pedersen

Sammenfatning

2011 er det 5. år med ringmærkning af havørneunger i Danmark (se tabel 3). Projektet styres af Jesper J. Madsen og Kasper Thorup, Zoologisk Museum i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forenings Projekt Ørn. Formålet er fortsat at indsamle viden og erfaringer fra både havørne- og kongeørnereder for at vurdere, om et større ringmærkningsprogram på de to arter bør iværksættes. Det er målet at indsamle viden om selve mærkningen og muligheden for aflæsning af ringene efterfølgende.

Vi har opnået god kontakt med 15 skovejere, der er positive over for ringmærkning af ørneungerne i deres skove. 4 af rederne er utilgængelige eller alt for tidskrævende at klatre op til, og vi har derfor, for ikke at forstyrre ørnene unødigt meget, valgt at undlade yderligere forsøg på ringmærkning, så længe ynglefuglene bebor disse reder.

Det er målet, at vi får sat ringe på unger fra et repræsentativt udvalg af reder i Danmark, og det indebærer, at vi skal have lavet aftaler med flere skovejere, end vi har i skrivende stund.

I 2011 ringmærkede vi 7 unger i 4 reder og forsøgte bestigning på 2 andre reder:

Langeland II, 31. maj:

Ingen ringmærkning gennemført.

Der er ikke egnede grene til at hænge rebet i, og træet, en gammel bøg, er også meget tynd i toppen.

De voksne fugle holdt sig væk det meste af tiden, viste sig blot enkelte gange over redetræet med bytte til ungerne.

Brændegård Sø, Sydfyn 31. maj:

Ringmærkning af 2 unger, begge hunner, 47-52 dage gamle.

I reden lå benene af nylig død tredje unge, en han at dømme efter måling af tarsen. Blot nogle få dage forinden, den 28. maj, blev alle 3 unger set siddende på reden. Der var den følgende nat et værre uvejr med regn og rusk, og måske var det for meget for han-ungen, der også var den mindste og tilsyneladende en "efternøler" ifølge Gunner

De voksne fugle forlod reden, da vi ankom, og mens vi opholdt os i området, var én af dem lige henne over redestedet, nogle gange uden at give lyd fra sig.

Skarresø, Vestsjælland, 1. juni:

Ingen ringmærkning gennemført.

Reden er placeret i en kæmpe bøg på en lille ø i søen og kunne ikke bestiges, da der ikke er egnede grene tæt nok på reden til at hænge klatrerabet op over. Reden er desuden en af de største på 2,5 x 3 m og næsten 3,5 m høj. Den skal nok holde i mange år.

De voksne fugle var i nærheden, men lod sig ikke høre.

Østlolland, 1. juni:

Ringmærkning af 1 unge, 61 dage gammel hun. Den anden unge i kullet lod sig ikke indfange i reden.

Reden lå i høj slank bøg og måler ca. 2 x 1,8 m. Den ene unge, vi ikke fik fat i, satte sig helt ud i den fjerneste ende af reden og var derfor udenfor Kims rækkevidde.

De voksne fugle viste sig ikke meget. Én gang dukkede en af dem op, svagt kaldende.

Søhøjlandet I, Midtjylland, 3. juni:

Ringmærkning af 2 unger: hun 46 dage og han 44 dage gammel. Reden ligger godt ind til stammen.

Den voksne hun viste sig med en fisk en enkelt gang, ellers så vi ikke noget til forældrefuglene.

Solkær Engsø, Kolding, 14. juni:

Ringmærkning af 2 unger: hun 63 dage og han 58 dage gammel.

Reden lå i den sædvanlige toptørre bøg, men er let at komme til. De voksne fugle så vi nogle gange kredse højt over redestedet.

Tabel 3. Antal ringmærkede havørneunger i Danmark 2007-11.

Lokalitet	2007	2008	2009	2010	2011	Total
Arreskov/Brændegård Sø	3	1			2	6
Østlolland		2	1		1	4
Hostrup Sø			1			1
Tærø			1			1
Knuthenborg			3			3
Solkær Engsø			2	1	2	5
Søhøjlandet I					2	2
Total	3	3	8	1	7	22

Aflæsninger af danske havørneunger

Igen i 2011 blev H003, der efterhånden er blevet en hun i 4K dragt, set på Djursland. Hun blev set, ligesom i 2010, omkring Fuglsø Mose ved Ramten. Første gang den 26. april, og blev der indtil hen i august. H003 blev ringmærket den 17. juni 2008 som eneste unge i reden ved Arreskov Sø på Sydfyn.

Den 24. juni 2011 blev én af de 8 ringmærkede unger fra 2009 fotograferet ved Plön i Schleswig-Holstein. Det er første aflæsning af en dansk født havørn uden for Danmarks grænser. Det var kun muligt at se, at det var en unge med dansk ring og årsring fra 2009. Det var desværre ikke muligt at aflæse numrene på ringene.

Kongeørnen i Danmark 2011

Af artscaretaker Tscherning Clausen

Sammenfatning

Der har i 2011 været to par kongeørne i Danmark, som fik to unger på vingerne. Derudover har et tredje par været territoriehævdende i 2011, men uden at en rede kunne findes. Der er nu produceret i alt 21 kongeørneunger i Danmark siden 1999 (tabel 4)

Tabel 4. Kongeørne i yngletiden i perioden 1997-2011 samt antallet af flyvefærdige unger produceret. 0 indikerer reder med rugning, men uden flyvefærdige unger. Redepar, hvor der ikke registreret æglægning er angivet med -.

Lokalitet	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total
Tofte Skov	xx	xx	2	1	1	1	-	-	xx	yy	y		xx		xx	5
Høstemark Skov					**	**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Born's Hede/Nørund Plantage					*	*	*									
Hals Nørreskov					*	**		**	-	0	1	2	1	1	1	6
Hanstholm Vildtreservat							**	**	*	*	*					
Overgård, Mariager Fjord										**	**	1				1
Jyske Ås, Vendsyssel														*	*	
De himmerlandske heder														*	*	
Unger i alt			2	1	1	1	1	1	1	1	2	4	2	2	2	21
Redepar i alt			1	1	1	1	2	2	2	2	2	3	2	2	2	
Unger pr. redepar			2	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1,3	1	1	1	

* Enlig stationær fugl i yngletiden

** To stationære territoriehævdende fugle i yngletiden

Lokalitetsgennemgang

Høstemark Skov

Kongeørneparret i Høstemark Skov i Lille Vildmose har for 9. år i træk fået en unge på vingerne. Ved et besøg ved reden 18/6 kunne det konstateres, at ungen havde forladt reden. Observatøren opdagede den lidt senere siddende på en træstub i nærheden. Ved en indsamling af byttedyrsrester 26/6 sad ungen nær redestedet. Ungen blev set flyve for første gang over skoven 15/7, og den sås derefter ofte over yngleområdet, både alene og sammen med de voksne kongeørne.

Hals Nørreskov

Yngleparret i Hals Nørreskov nord for Limfjorden har for 5. år ynglesucces og har igen fået en unge på vingerne. Ørneparret har i år bygget en ny rede blot 7 m fra den rede, der blev benyttet sidste år. Ved et besøg ved reden ¼ lå hunnen fast på reden, og hannen fløj over skoven. Årets unge, der formentlig er en hun, blev ringmærket 28/5 ca. 50 dage gammel. Ved indsamling af rester af byttedyr 28/6 havde ungen forladt reden, men sad nær redetræet. Ved indsamling af rester af byttedyr 20/7 sås ungen flyve lydløst fra redestedet.

Tofte Skov

Et nyt kongeørnepar har i efteråret 2010 og i foråret 2011 været meget aktive med territoriemarkering og timelange flyvninger over Tofte Skov, hvor det første par i Danmark i nyere tid yngede i årene 1999-2002. De første iagttagelser af det nye ørnepar blev gjort medio august 2010, og frem til ultimo juni 2011 sås parret meget ofte. Derimod er der i sommerens løb kun gjort få iagttagelser af ørnene, men 9/9 og 16/9 blev parret igen set flyve over skoven. Grundige eftersøgninger resulterede ikke i nogen redefund. Kongeørneparret må i øvrigt deles om skoven med et havørnepar, hvilket ikke altid går helt stille af sig, og det har resulteret i flere, kortvarige luftkampe.

Jyske Ås, Vendsyssel

I et skovområde på Jyske Ås i Vendsyssel sås der i perioden medio april-ultimo maj dagligt en 2K+ kongeørn.

De himmerlandske heder

Her har der i 2010 og 2011 opholdt sig en enlig, yngre kongeørn.

Fiskeørnen i Danmark 2011

Af artscaretaker Leif Novrup

Sammenfatning

Der er i år registreret 3 par fiskeørne med rede. I Nordsjælland er der fundet en ny stor rede af fiskeørn og det samme gælder i Vestjylland. Det gamle par i Nordvestjylland er stadig aktivt. For alle tre reder gælder det, at reden er placeret helt i toppen af en gran, hvor den øverste del er knækket af. De to nye reder er i udgåede træer, mens den gamle rede er i stort, grønt grantræ, hvor stormen har brækket toppen af. Der er nu siden 1994 kommet 15 unger på vingerne i Danmark (tabel 5). Det er sikkert nogle af disse, der nu har dannet nye par. For alle tre par gælder det, at rederne er placeret i øde områder med kun lidt færdsel. De to nye steder ligger langt inde i skoven, fjernt fra større søer, og hvor man sjældent færdes, så måske gemmer der sig andre, ukendte reder i vore skove. Hvert år ses der oversomrende fiskeørne over det meste af Danmark (tabel 6), og måske kan enkelte af disse være ynglende, men redefund mangler.

Tabel 5. Fiskeørnepar med rede i perioden 1994-2011 samt antallet af flyvefærdige unger produceret. 0 indikerer reder med rugning, men uden flyvefærdige unger. Redepar, hvor der ikke registreret æglægning er angivet med -.

Lokalitet	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Total
Nordvestjylland	2	0	3	0	-	-	1	1	0	-	-	0	2	3	2	3	0	3	20
Nordsjælland																			0
Gribbskov																			0
Vestjylland																			2
Linger i alt	2	0	3	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	1	2	3	0	3	22
Redepar i alt	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	3
Linger pr. redepar	2	0	3	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2	3	1	3	0	3	1,67

Tabel 6. Lokalteter med sommerobservationer (15/6-15/7) af fiskeørn i 2011.

DOF-afdeling	Antal lokaliteter
Nordjylland	3
Nordvestjylland	3
Vestjylland	3
Sydvestjylland	1
Østjylland	5
Sydøstjylland	2
Sønderjylland	3
Fyn	3
Vestsjælland	2
Nordsjælland	11
København	3
Storstrøm	10
Bornholm	8
I alt	57

Lokalitetsgennemgang

Nordvestjylland

Hannen ankom 1/4 og hunnen 3 dage senere. Parring fandt sted 6/4 på reden, og æggene blev lagt omkring 20/4. Ca. 27/5 kom ungerne til verden. Hele tre unger blev det til, og parret har nu siden 2005 produceret 13 fiskeørneunger. 23/7 kunne de to store unger flyve fra reden og et par dage efter også den sidste. Hannen og ungerne blev set i området en stor del af august måned.

Vestjylland

Fiskeørneparret blev opdaget 3/6 af en ornitolog, der cyklede rundt i skoven for at tælle rødryggede tornskader. En fiskeørn skældte ud, og han opdagede reden i toppen af et udgået grantræ, som stormen havde knækket toppen af. Det var langt inde i en stor skov med ca. 7 km til nærmeste større sø, men kun 2 km til et dambrug, som fiskeørnen ofte frekventerede. Skovridderen oplyser, at skovafdelingen er udlagt

som naturskov siden 2004, og at stormen i 2005 ryddede en stor del af grantræerne, som nu ligger hulter til bulter og gør området utilgængeligt.

Et besøg ved redestedet 5/6 viste en pæn stor rede bygget af kraftige grene og så dyb, at hunnen næsten lå helt gemt i den, mens den rugede. 23/6 sås hunnen fodre unger i reden, der dog ikke kunne ses, og den 15/7 sås to store unger stå i reden. 11/8 fløj den første unge fra reden, og den næste dag var de begge flyvefærdige. Ungerne blev i området i lang tid, og hannen blev set komme med fisk til reden, hvor ungerne blev fodret 22/8.

Gribskov

Også her blev fiskeørnereden opdaget 3/6. Luise Stender og Per Ekberg er ude at lytte efter svaleklire i Gribskov, da Luise får øje på en stor rede og udbryder: "Det ligner da en fiskeørnerede, der ligger i toppen af den udgåede gran derovre". Ganske rigtigt ser de næste morgen et par fiskeørne bygge på reden. Hver morgen og aften kommer fiskeørnene ind med fisk til reden. De bygger videre på reden, som bliver stor og flot med kraftige grene (se foto). Det viser sig nu, at redetræet for en del år siden blev topkappet for netop at give plads til en rede for fiskeørn. Men først nu giver det pote. Luise har haft møde med skovens folk og fået spærret området af så godt, som det var muligt.

Desværre må fiskeørnene være kommet for sent i gang med at bygge reden, så der blev ikke ruget. Enten er fiskeørnene for unge, har fundet hinanden for sent, eller også har de først forsøgt et andet sted, hvor det er slået fejl, og så bygget en såkaldt "frustrationsrede" som erstatning. Dette er en almindelig kendt adfærd. Men begge fiskeørne blev i redeområdet til langt hen i august, så i 2012 er de straks klar til at yngle, såfremt de vender tilbage, og reden ikke falder ned i løbet af vinteren. Sidst på efteråret blev der fundet endnu en fiskeørnerede ca. 1½ km fra den første. Denne rede var med sikkerhed endnu ikke påbegyndt 29/5, og det antages, at det er det samme par, som har bygget endnu en frustrationsrede her.

Fiskeørn kommer med gren til reden i Gribskov den 3. juni. Foto: Per Ekberg.

Vintertælling af ørne 2011

Af Lennart Pedersen

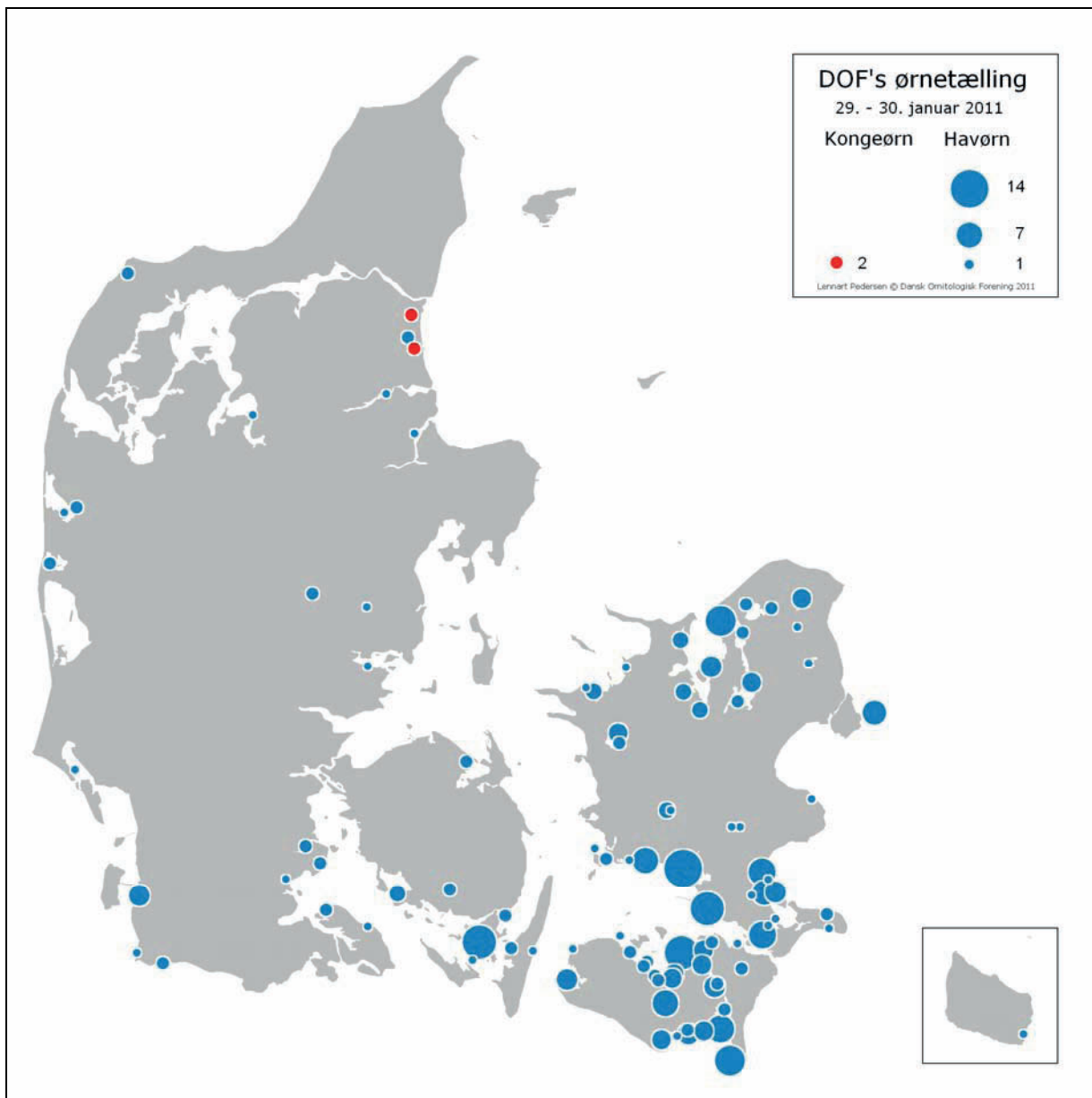
Sammenfatning

Vintertællingen af ørne blev i vinteren 2010-11 foretaget den 29. og 30. januar, hvor der blev sat ny rekord med over 300 ørne i Danmark (figur 4). Der var optimale vejrforhold i tælleweekenden, med rolige vindforhold, god sigtbarhed og sne og isdække på søerne og langs vore kyster. Vinterens start i december har samtidigt formentlig presset ørnene væk fra de østlige og nordlige egne af Skandinavien til de danske farvande. Resultatet blev 298 havørne (figur 5) og 4 kongeørne (figur 6). Rekordresultatet var måske ventet, da der allerede midt i januar blev talt hele 21 havørne og 2 kongeørne alene på øen Saltholm midt i Øresund.

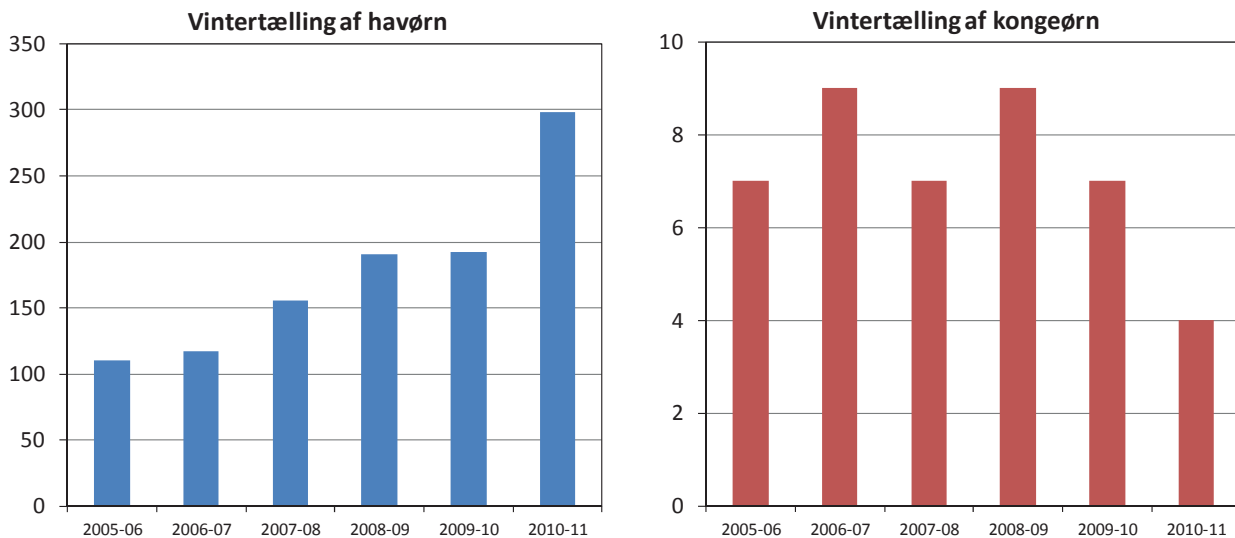
Traditionen tro bød den østlige del af Danmark på de største koncentrationer af havørne. På Lolland og Falster blev der talt knap 100 ørne. Nordsjælland, Isefjord og Roskilde Fjord gav 47 havørne, mens den øvrige del af Sjælland fik noteret 85 ørne i løbet af optællingsweekenden.

Der var længere mellem havørnene i Jylland, hvor der blev registreret 34 havørne. Til gengæld blev alle 4 kongeørne set i det nordøstjyske landskab.

Omkring 450 ornitologer bidrog til optællingen for DOF, som fandt sted for sjette år i træk.

Figur 4. Kort over ørnene, der blev registreret under årets vintertælling

Figur 5. Resultaterne af de årlige vintertællinger af havørn (blå) og kongeørn (rød) siden vinteren 2005-06 til vinteren 2010-11.

Fremgangsmåde ved estimering af vinterbestanden af ørne

Årets vintertælling blev udført med den efterhånden gennemprøvede metode til vurdering af størrelsen af den overvintrende ørnebestand.

Vinteren igennem frem til ørnetællingen er indtastningerne af ørne i DOFbasen blevet fulgt nøje for at skabe et overblik over, hvor fuglene opholder sig for at sikre dækning af disse områder i optællingsweekenden.

Vigtigst af alt kan denne tælling ikke lade sig gøre uden det store engagement og arbejde, som mange feltornitologer yder i forbindelse med optællingsweekenden. Uden deres indsats kunne en landsdækkende optælling ikke gennemføres. Mange tak for hjælpen og indsatsen.

Bearbejdning af data

Nogle dage efter tælleweekenden foretages et udtræk af alle indtastninger af ørne i DOFbasen. Mængden af observationer er gudskelov enorm, men dermed ikke let at overskue. Maksimum for hver lokalitet kan ikke blot summeres, det vil give et alt for stort tal, da ørnene let kan tilbagelægge 20-25 km inden for deres fourageringsområde på en dag.

Først renses materialet for åbenlyse gengangere på lokalitetsniveau (indtastninger af de samme fugle på samme lokalitet, men af forskellige observatører). Derefter tilføjes de personlige henvendelser med ørneagttagelser, og landet opdeles herefter i større eller mindre områder, alt efter vinterens fordeling af overvintrende ørne. Dernæst forsøges det vurderet, hvor mange forskellige fugle, der har været i disse områder. Hertil er den noterede alder på fuglene i DOFbasen en stor hjælp, selvom der må tages et vist forbehold for aldersbestemmelsen af yngre fugle mellem 2-4K, da de kan være rigtig svære at aldersbestemme med sikkerhed. Også angivelser af tidsrum for observationen samt ørnenes evt. bevægelse er værdifulde hertil. Det er naturligvis vigtigt at indtaste ørnene på korrekt lokalitet, dvs. den lokalitet fuglene befinder sig på, og ikke den observatøren er på. Brug evt. notefeltet til at udspecificere fuglenes placering.

Den endelige vurdering hjælpes rigtig godt på vej ved kontakt til lokale, som med deres store lokalkendskab kan udelukke gengangere og fastslå bestandens størrelse for netop deres område. Nogle af områderne med stor tæthed af ørne er blevet besøgt af bearbejderen, for med selvsyn at få en føling med ørnenes adfærd og bevægelsesmønstre, og dermed hvor mange ørne, der opholder sig i området.

Fra årets tælleweekend er der 313 indtastninger af 586 havørne og 8 indtastninger af 11 kongeørne i DOFbasen, men efter endt behandling og udrensning af gengangere, blev resultatet på hhv. ca. halvdelen og en tredjedel individer af de to arter

Resultatet

Der er naturligvis usikkerheder forbundet med opgørelsen. Nogle af de faste ynglepar, der er i yngleområdet hele året, registreres måske ikke lige i tælleweekenden. Ligeledes kan der være overvintrende fugle, der netop i denne weekend ikke lader sig se, eller har forladt området for at søge føde andetsteds for en kort bemærkning.

Vejret influerer på mange måder på det optalte antal ørne. Hvis det er en mild vinter, og alle søer er fri for isdække, kan ørnene fouragere mange flere steder, end hvis det er hård frost, hvor kun havet er åbent, og ørnene er dermed nemmere at optælle. Er weekendvejret højt og flot vil mange ud for at kigge efter fuglene, som så også er mere aktive og synlige i landskabet, end hvis der er tåge eller smånusket vejr. I høj flot solskin er det også langt lettere at aldersbestemme ørnene, hvilket mindsker antallet af frasorteringer af mulige gengangere i den efterfølgende bearbejdning.

Netop under vintertællingen 2011 var vejret helt afgørende med til at give så flot et resultat, fordi både ørne og ornitologer havde lyst til at være ude på denne dejlige solbeskinnede søndag, med rolige vindforhold.

Ørnens Dag

Af Tina Møller

Nyhedshistorie på www.dof.dk den 25. februar 2011

Flere end 3000 danskere tog ud i det smukke danske vintervej for at spejde efter havørne og kongeørne, da Dansk Ornitologisk Forening inviterede til Ørnens Dag for sjette år i træk. Det blev en kold, men solrig dag med ikke mindre end 74 rovfugle.

Søndag den 20. februar inviterede Dansk Ornitologisk Forening hele Danmarks befolkning til at opleve de imponerende havørne og kongeørne på 17 forskellige lokaliteter over hele landet. Flere end 3000 danskere trodsede kulden, og DOF's frivillige rovfuglefolk gjorde deres bedste for at give gæsterne en god oplevelse.

Der blev set ikke mindre end 74 rovfugle i løbet af dagen, hvilket er det største antal, der er set på Ørnens Dag. Dagens ørnerekord kom på Avnø, hvor deltagerne var heldige med hele 21 havørne, men også ved Hasselø kunne man være med. Her så man 10 havørne. Ved Lille Vildmose i Nordjylland var hovedattraktionen det lokale kongeørnepar.

Ved Avnø Naturcenter, Jyllinge Lystbådehavn og Esrum Sø var interessen for Ørnens Dag særligt stor. Mellem 450 og 600 nysgerrige gæster dukkede op for at kigge efter de store vingefang i de opstillede teleskoper.

Ørnens Dag blev arrangeret af DOF's Projekt Ørn, der har til formål at beskytte den danske bestand af ørne, indsamle viden gennem overvågning og registrering samt formidle information om de imponerende rovfugle til befolkningen.

Ørnens Dag ved Brændegård So på Fyn. Fotos: Børge Langkilde Rasmussen.

Artikel fra DOFT om forekomst og genetablering af havørn og kongeørn som danske ynglefugle

Af Erik Ehmsen, Lennart Pedersen, Hans Meltofte, Tscherning Clausen & Timme Nyegaard

Publiceret i Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 105 (2011): 139-150. Her er det danske resume fra artiklen samt udvalgte figurer gengivet. Datagrundlaget for artiklen er til og med ynglesæsonen 2010.

Genindvandringen af havørn og kongeørn som danske ynglefugle er en af de største succeser i moderne dansk naturforvaltning. Genindvandringen er blevet fulgt tæt af Dansk Ornitologisk Forenings Projekt Ørn, som begyndte som et vinterfodringsprojekt i 1991, men som skiftede fokus mod sikring af fredelige zoner omkring ørnerederne samt formidling til befolkningen, da de første havørne byggede rede i 1995. I dag (2010), kun 15 år efter, har vi 37 etablerede par havørne og 2-3 par kongeørne her i landet.

Genindvandringen og fuglenes ynglesucces er blevet afrapporteret løbende i talrige artikler, pressemeddelelser og årsrapporter (f.eks. Pedersen & Ehmsen 2010), på DOFs hjemmeside samt i brochurer og andre publikationer. Med denne artikel formidler vi tillige succeshistorien til de mange i udlandet, som arbejder med de samme problemstillinger omkring forvaltningen af ynglende ørne, og som forhåbentlig kan drage nytte af de danske erfaringer.

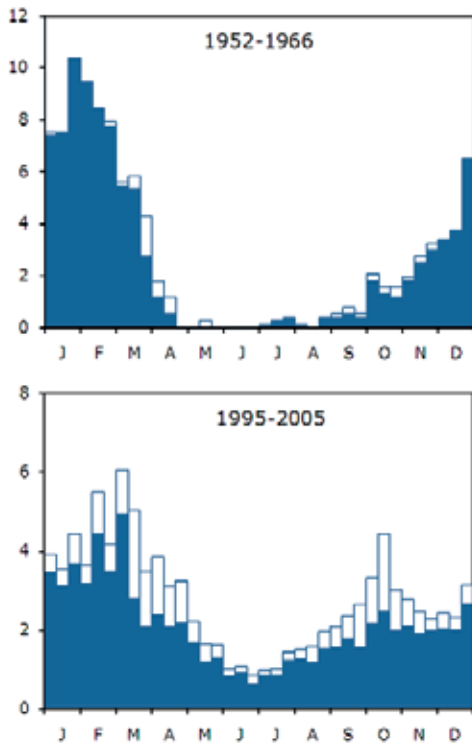
Havørnen blev udryddet som dansk ynglefugl i 1912, hvorimod der har været usikkerhed om, hvorvidt kongeørnen tidligere har ynglet i Danmark. Men med den nye udvikling, hvor et par kongeørne yngler i samme skov ved Hals i Nordjylland, som blev angivet som yngleskov af Kjærbølling (1852), og hvor arten nu i 20 år har ynglet i Skåne, forekommer det sandsynligt, at kongeørnen blev udryddet i 1800-tallet parallelt med bekæmpelsen af havørnen.

I alle de mellemliggende år har begge arter oprådt som fåtallige vintergæster i Danmark (figur 6), og nogle få par havørne forsøgte at yngle i 1952-61 og 1979-80. Det skal ses i lyset af, at en ny og meget alvorlig trussel mod især havørnen var kommet til efter 2. Verdenskrig, nemlig forureningen med tungmetaller og pesticider, der reducerede ørnenes formeringsevne. Først med reduktionen af denne trussel i 1980'erne og bestandsfremgangen i vores nabolande begyndte også antallet af havørneobservationer i Danmark at stige (figur 7).

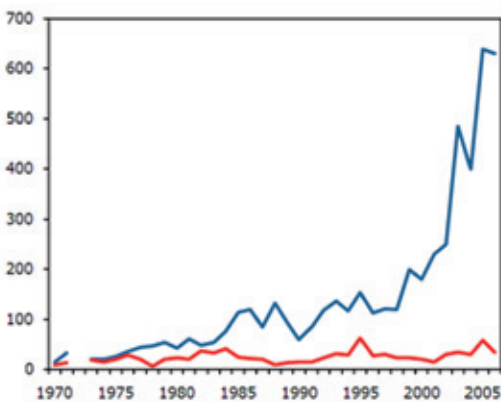
DOFs Projekt Ørn fra 1991, med fodringspladser mange steder i landet, påbegyndtes i håb om, at fodring med giftfrit foder kunne stimulere unge ørne til at forblive i landet og begynde at yngle. Det viste sig imidlertid, at der var rigeligt med føde, bl.a. de store mængder vandfugle langs de lavvandede danske kyster, til at ørnene ikke havde behov for fodring. I mellemtiden var ørnene begyndt at yngle i landet, og beskyttelsen af de ynglende ørne ved etablering af zoner med adgangsbegrænsning omkring ørnerederne betød, at bestanden reproducerede sig godt. Ynglesuccesen hos de danske havørne (1,36 udfløjne unger pr. ynglepar 2002-10, kulminerende med 1,8 i 2006) ligger således væsentligt over både svenske og tyske tal. Produktiviteten steg med alderen og erfaringen hos de ynglende havørne, således at den kulminerede med et gennemsnit på næsten to affløjne unger pr. par, når territorierne havde været besat i omkring 8-10 år (figur 8).

Samtidige optællinger af ørne om vinteren viser, at der nu opholder sig flere hundrede havørne og en halv snes kongeørne i landet i januar-februar. Mens havørne ses over hele landet – med en vis overvægt i yngleområderne – er næsten alle observationer af kongeørne fra området nær redepladserne (figur 9 & 10).

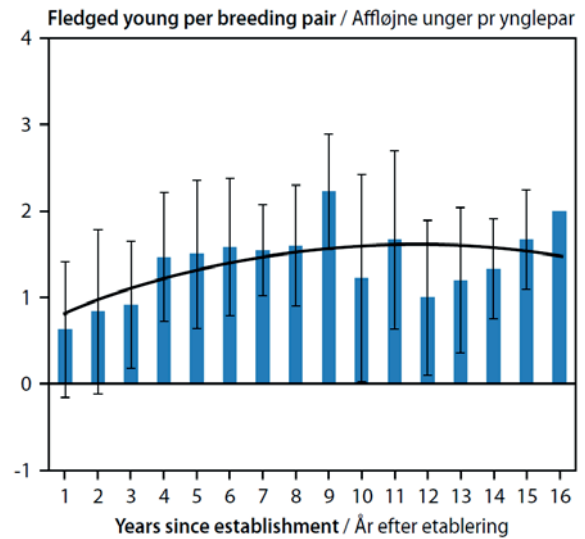
Umiddelbart ser fremtiden lys ud for de danske havørne, mens kongeørnebestanden stadig er meget lille. Vi kan formentlig få mere end 100 par ynglende havørne i Danmark, og måske også nogle flere kongeørne, men det forudsætter, at der fortsat er villighed til at sikre rimeligt uforstyrrede forhold i redernes umiddelbare omgivelser. Dette er specielt et problem i statsskovene, hvor der er adgang overalt døgnet rundt, hvorfor der hidtil kun er gjort få og lidet succesrige yngleforsøg i statsskov. Hvis ørnene også skal kunne yngle i den tredjedel af de danske skove, som er i offentligt eje, er det efter DOFs opfattelse nødvendigt med en forvaltningsplan, hvor etablering af fredelige områder indgår i planlægningen for de danske statsskove.

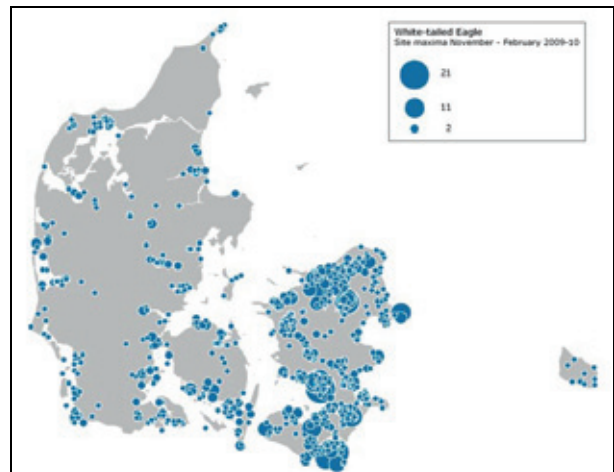
Figur 6. Fænologi for stationære (blå søjler) og trækkende (åbne søjler) havørne i Danmark 1952-66 og 1995-2005, vist som procent pr 10-dagesperiode (ældre data fra Andersen-Harild 1968).

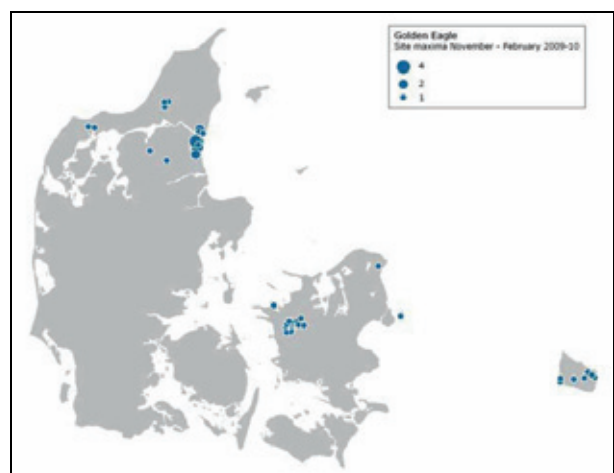
Figur 7. Udviklingen i antal observationer af havørne (blå) og kongeørne (rød) pr år i Danmark, 1970-2006. Tallene er fra Rapportgruppernes årsrapporter og er i varierende omfang blevet renset for registreringer af de samme individer på de samme lokaliteter, men ikke for registreringer af de samme individer på forskellige lokaliteter.

Figur 8. Udviklingen i ungeproduktionen pr ynglepar af havørn i årene efter første yngleforsøg på de enkelte territorier.

Figur 9. Maksimumforekomster af havørne pr lokalitet i november-februar 2009-2010 (fra DOFbasen).

Figur 10. Maksimumforekomster af kongeørne pr lokalitet i november-februar 2009-2010 (fra DOFbasen).

Referencer

Andersen-Harild, P. (1968): Havørnen i Danmark 1952-1966. –Feltornithologen 10: 139-143.

Ehmsen, E. & L. Pedersen (2011): Projekt Ørn – Årsrapport 2010. – Dansk Ornitologisk Forening, København.

Jagd und Artenschutz – Jahresbericht 2011. Ministerium für Landwirtschaft, Umwelt und ländliche Räume des Landes Schleswig-Holstein.

Kjærbølling, N. (1852). Danmarks Fugle. – Eget forlag, Kjøbenhavn.

Pedersen, L. & E. Ehmsen (2010): Projekt Ørn – Årsrapport 2009. – Dansk Ornitologisk Forening, København.

Probst, R. (2011): WWF Schutzprogramm Seeadler – Winter- und Brutbestandsmonitoring sowie Beringung 2011, Habitatpotenzial-Analyse. ORNIS, Ingenieurbüro für Biologie.

► *Læs mere på www.dof.dk*

Dansk Ornitologisk Forening · Vesterbrogade 138-140
1620 København V · tlf. 33 28 38 00 · dof@dof.dk

